

УЧИН. БИБЛИОТ.
В. Д. Бр. 3122

ИЗ СРПСКЕ ПРОШЛОСТИ

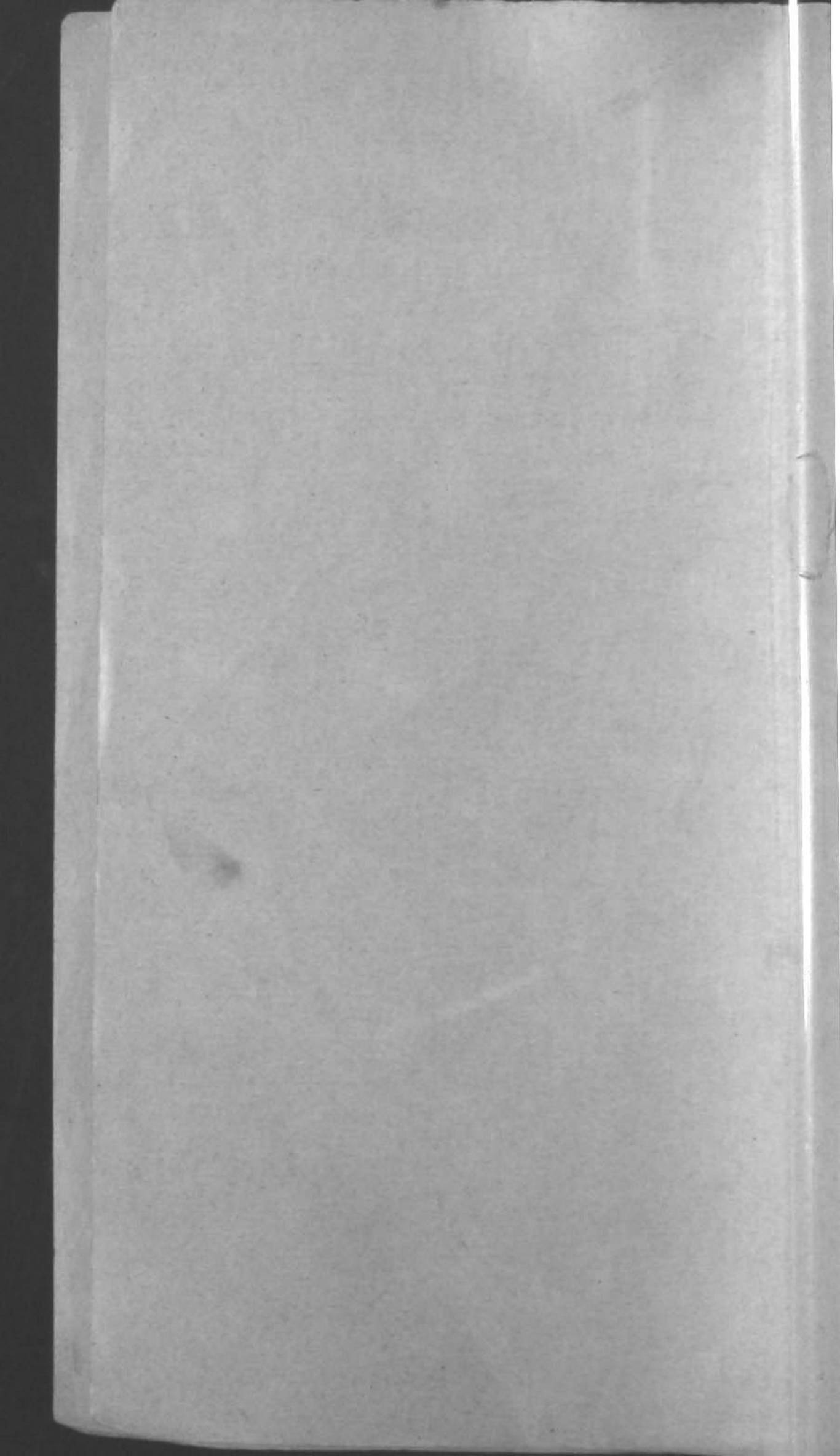
I.

П. М. КРАЈИНОВИЋ

У ГОСПИЊУ
СРПСКА ПИТАРИЈА
1904.

Библиотека
ЈОЦЕ ВУЈИЋА
у Сенти

*) Хрватски писац, покојни Радослав Лопашић, написао је још године 1879. ово: „Došavši Mušicki u gornju Hrvatsku stao je uvadjati različite reforme u školi i crkvi, po-

*) Расправица ова намијењена је била скромном кругу „Србин“-овијех читалаца, зато је и излазила у његовоме подлиску. Овдје је доносим отиштавану, али и *проширену са новијем подацима*, да је понудим и онијем, који би хтјели, можда, да учине сличне екскурзије по дебелијем књигама хрваткијех писаца — онијех, који су писали и пишу о прошлости хрватској и нузгредно о српској. Ја не сумњам, да они српски писци, који пребиру по прошлости нашета народа, много би обилатији сабрали бир на таковијем екскурзијама, него ли што могах ја из ове забити скромнијем својијем књижевнијем - више биљешкака, него апаратом. Ја дајем колико могу, а они, који више и боље могу и знаду, љуто гријеше, што више потрзавају питања н. пр. ко је био Ђемо Брђанин? је ли Вукашин убио Уроша или није? је ли Вук издао на Косову Лазара или није? и т. д. ; мјесто да се наврате на ову њиву, коју силно загатише хрватски писци, и на којој и запази Даничић, *идје Петар назива сам себе Павлом*, којој бесмислици ни учењак, какав је био Даничић, не потражи узрока, него са својијем „или“ може, као ико, хрватској историјској школи, да занијече српско име, не само онијем, који га се одрекоше, него и онијем, који га се не ће да одреку,

čeo je buditi uspomene srbske crkve i širiti po Hrvatskoj ime srbsko među pravoslav-
nima, koji su se prije sami nazivali zbog razlike
od katoličkih Hrvata vazda samo vlasii, a
smatrali se Hrvati kažući i danas da hrvat-
ski govore, i tek ovo poslednjih trideset do
četrdeset godina nakon ustanka srbskoga,
i odkako je Mušicki zavladičio (se) u Kar-
lovcu i Vukova nauka o Srbstvu stala se
širiti po naših krajevih, počese se lučiti od
svojih suplemenika rimske vjere, nazivajući
se pojedinci između njih Srbi. U Plaškom
osnovao je Mušicki — — centralnu školu
za 40 djaka, gdje se je ponajviše učio
slaveno - srbski jezik i ćirilica, koja je bi-
la prije Mušickoga u Hrvatskoj tako zabo-
ravljena, da su isti prote svoje izvješćaje
podnosili konsistoriju latinicom, nazivajući
ćirilicu vlaškim pismom¹. Лопашин је мно-
го писао, а служио се архивама загреб-
ском, љубљанском, градачком, бечком и
многоијем приватнијем. Не налазим у ни
једној каснијој његовој радњи, да је опо-
рекао приведену тврдњу о постанку Сри-

1 R. Lopašić: Karlovac, poviest i mjestopis grada
i okolice. U Zagrebu 1879. Nakladom Matice Hr-
vatske. Стр. 168, и 169.

ства у горњој Хрвацкој, под којом је он, без сумње, разумијевао Горњу Крајину, која и сачињава собом данашње Владичанство Горњо - Карловачко.² Да је Лопашић на кривом путу са својим тврђењем, покушају доказати; али одмах нагласујем, да он за своје тврђење није имао никаква доказа. Тврђење је његово пуста жеља, којом у његове дане дисаше и писаше писмено хрвацко друштво. Та и таква жеља довела је Лопашића у опрјеку са истином. Не знам ко ће вјеровати, да ономе, који преврташе по толикијем архивама, не бијаше добро познато, да је српско име унесено у Хрвацку, не пропагандом, него самијем тијем српскијем народом! И он сам каже да знаде за Србе, који доселише у Жумберак, којима цар австријски Фердинанд даје год. 1538. повластицу, у којој се (писаној латинскијем језиком) *ши досељеници називљу изрично Срби*.³ То нијесу „појединци између њих“ него сви Срби.

2 Не ћу спомињати досељеног српског народа под именом „Vlahi“, за које име се хватају хрвацки историчари, да нам пореку српско име и поријекло; навешћу доказе, у којима се истиче српско име код туђинаца и нас — за овај српски народ у „горњој Хрвацкој“.

Никола Иштванфије знаде, да је већ вод. 1596. српски народ међу Куном и јадранскијем морем.⁴ Личани из турске Личе још шаљу у Баг своје повјеренике Николу Драшковића и Тому Милчића, год. 1609. да преговарају ради иселења испод Турака и они доносе собом писмо „српски писано“.⁵

На молбу патријарха Арсенија цар Леополд I. издаје 4. марта 1695. повластицу (у којој Арсенија назива архијепископом *Срба* — *Servianorum*, а народ подвлаштен Арсенију назива *српскијем* — *Populum Servianam*), у којој између осталог потврђује патријарху право постављања владика, те подједно потврђује владике, које је поставио патријарх „по одређенијем окружјима, у којијем се . . . населило и смјестило у довољном броју

3 R. Lopašić: Karlovac, 142. — R. Lopašić: Spomenici hrvatske Krajine I., листина V., стр: 5. и 6, („Kralj Ferdinand podjeljuje kapetanom i doseljenikom Srbom u Žumberku povlasti“ — даје сам Лопашећ наслов тој латинској листини у својој књизи!). — Грбић: Карловачко Владичанство I., 24, и 25.

4 (Др) В(асилије) Ђ(ерић): О српском имену по западнијем крајевима нашега народа, стр. 26; сравни и стр. 25. *Thracibus sive Servianis*.

5 Исти 26.

породица *рашкога или српскога народа* — *Rasciani seu Serviani Populi.*“ Међу потврђенијем владикама је и Стефан Метохијац „*Carolostadiensis et Zrinopoliensis*“, — дакле, свакако, најмјеродавнији државни фактор свједочи, да се је у горњу Хрвацку населило и смјестило у довољном броју српскога народа прије 1695. године, да је карловачко-зринопољско Владичанство једно окружје — *districtus* —, гдје је насељен српски народ.⁶ Не помаже хрваткијем историчарима жмирити пред овим фактом!

Гласовити због мржње на Право-

6 Грбич: Карл. Влад. I., 237. — 240. — Ваничек-Шимић: Историја војн. крајине, Н. Сад 1880. 319. — 323. (И за непуну стотину година касније у (данашњег опсега) горњо-карловачком владичанству бијаше преко 150.000 Срба (Грбич I., 105. и 112.); данас је (православнијех) Срба на том простору „горње Хрватке“ преко 333.000 душа (сравни Шематизам митрополије карловачке за год. 1900.: стр. 249.); са превјеренијем (сад већ и одрођенијем), који ипак српски говоре (језик називају хрваткијем), имаде их око пола милијона.); Јован Ђорђевић: радња благовештенског сабора наро дасрпског у Ср. Карл. 1861. стр. 205.-206. (*Servianorum graeci ritus archie-piscopus* стр. 200, *archiepiscopus et populum servianum* стр. 201, *archiepiscopus servianus* стр. 201. . . . *per assignatos sibi districtus - in quibus videlicet competente*

славље далматински осорски бискуп Караман године 1744. спомиње, како је још Кардинал Колонић искао од пропаганде да се постави у „Хрвацкој српски владика католичке вјере“, ⁷ наравно, да се лакше православни Срби преведу у римо-католицизам. Исти Караман као архибискуп задарски каже у једном свом извјештају о православнијем Србима у Далмацији, да су Срби насељени у сјеверној Далмацији „све до планине (Велебита), која их раставља од австријских Срба“ — (*fino alla montagna, che li divide dai Serviani austriaci*). ⁸

Године 1791. илпрска дворска канцеларија пише карловачком владици о користи по државу досељавања *српскијех* поданика (*Einwanderung der Serbischen Unterthanen*). ⁹

Да се православни овамо нијесу „*smatrali* — *Hrvati*“ и да се нијесу називали „*vazda samo vlasi*“, изнијећемо довољно доказа.

Године 1718. тужи се костајничко-

rasciani seu serviani *populi* стр. 202.

7 Берић: О срп. им., 28.

8 Исти, 29.

9 (Исти, 30.

лички владика пред српскијем посланици-
ма у Даљу на римокатоличке попове у
свом владичанству, што и од *Срба*- („*Ser-
ben*“) православних узимљу десетину.¹⁰

Између књига, што их је из Русије
донио игуман гомирски Теофил Алексић,
(путовао у Русију 1754. и 1761.) под ру-
ком ми је „Евангелије учителноје воскре-
сноје“, које је купио од поменутог игума-
на парох дивоселски „кир Јован Вујино-
вић“, као што је то све написано на ре-
ченој књизи. До године 1788. књига је
била у Дивоселу, а те је године прекупи
за цркву ширококуљску поп Пантелије
Милеуснић. На тој књизи у Дивоселу на-
писано је још ово: „Престависја Павел
Пенадовић православниј архијепископ *на-
шего славено сербскога народа* митрополит
на љето 1768. мца августа 15. ден. Буди
јему вјечни покој“. Писац тога записа
знаде врло добро да је народ, којег је
и он члан, српски народ. Оно „*славено*
српског“ као да нам јасно каже, е је тај
народ српски онај, који се држи вјере
православне, словенске књиге и богослу-

¹⁰ Исти, 28.

жења. А то би био и доказ, да је писан тога записа у Дивоселу на почетку друге половине XVIII. вијека знао и за *несловено* српски народ. Мени није познато (на овој осами), како српски писци тумаче то „славено“ пред „српски“, а ја бих имао доста разлога, да то „славено“ узимљем као опреку према „неславено“, а ипак је српско. Разлика у цркви створила је и ту преграду. —

Године 1772. написао је дебелобрцки парох Стојан Шобат катихизис, који почиње с питањем: *ко си ти?* и одговором: *ја јесам человек, Србин, Христјанин*; мало за тијем питање је: *по чему зовеш се Србин?* са одговором: *зовем се по роду и слову илиши језику оних људи, од којих происходим и који се именују Срби.*¹¹

Како ли га пред овијем опћијем учењем српске омладине у XVIII. вијеку у

11 Грбић: Карл. Влад. П., 220. (Шобат је касније био протопоп коренички, протопопства се одрекао — вели Грбић — 30. јуна 1816. (II, 222.); конзисторијално ријешење, којим је „протопрезвитер Стојан Шобат високија ради старости својеја“ на своју молбу ријешен службе, датирамо је 1. септембра 1816. (Моје биљешке).

прашину пада тврђење, ничим не доказано, хрвацког писца!

Владика горњо - карловачки Јован Јовановић 20. фебруара 1784. године поучава паству своју, међу којом у посланици својој говори и „мужественима и храбрима војницима славено - српским“ владичанства свога.¹²

Године 1788. одвео је австријски капетан Филип Вукасовић у Црну Гору 200 Личана и 200 Оточана. Међу њима се спомињу неки официри и по имену: Павелић, Вукасовић, Маројевић, Мартин Ковачевић, а пратио их је и римокатолички свештеник Личанин Јосиф Крмпотић који је о овом походу у Црну Гору спјевао пјесму у славу Филипа Вукасовића. У тој пјесми Крмпотић зове све војнике без разлике вјере Србима. Ево што каже:

„Pred njima je plemić od starine.

Vukasović od ličke krajine.

Ostali su roda viteškoga

Pravi Srbi pravo slave Boga“.

За тијем каже:

12 Грбић: Карл. Влад. III., 47.

„Nije l *Srbljin* Kraljeviću Marko
Od kog *srpski* znade pjevat svatko?“ . .
„Dvi hiljade jur imade ljetah
Odkad *Srbljin* slavom puni svieta“.¹³

Додуше Смичиклас пише, да је с Ву-
касовићем отишло у Црну Гору, „četiri
stotine Hrvata“.¹⁴ Да ли ти Личани
бијаху Хрвати или „прави Срби“,
позванији је да пресуди савременик
саучесник и санародник тијех вој-
ника, него ли данашњи професор загреб-
ског свеучилишта (професор гимназије
кад је писао *Pov. Hrv.*) . Крмпотић ја-
сно каже, да онијех четири стотине вој-
ника из Лике и Гацке бијаху, „рода ви-
тешкога—прави Срби“, и кад он то каже
за своје другове, истина је, да је годи-
не 1788. било у „горњој Хрвацкој“ бар
толико Срба, да их се је могло послати
и у Црну Гору која стотина, било их
је прилично прије Мушицкога, Вука, Ка-
рађорђа и Милоша. Крмпотић својим свје-
дочанством из *XVIII.* вијека жигоше не-

13 Ђерић: О срп, им, 30.

14 Smičiklas: *Poviest hrvatska, po vrelih napisao*
dio drugi, od god. 1526,—1848. U Zagrebu 1879.
naklada *Matice Hrvatske.* Стр: 365.

истинито писање хрвацког историчара у
нашијем данима.¹⁵

Владика Димовић (горњо-карловачки
1786.—1796.) јавља свештенству свог вла-
дичанства године 1792. за смрт цара Ле-
ополда II. и између осталог пише, како
је своме наслѣднику „при смрти цар
Леополд II. *род наш Сербски препору-*
чио“.¹⁶

Године 1794. наштампао је Лича-
нин Викентиј Љуштина у Бечу талијан-
ску граматику, и на 48-ој страни каже: да
наш „илирчески или *обшче сербски назвати*

15 Како се истина хотимично затрпава и чита-
лачки свијет обмањује, нека послужи за до-
каз и један најновији примјер. Неки *Fr.* у под-
лиску загребенијех *Narod. Nov.* бр. 218. од 23.
септембра 1902. под насловом: „*Život i knji-
ževni rad Jose Krmpotića*“ (као „*književni prikaz*“
расправе Дра. К. Драганића о Крмпотићу у
Јагићевоу *Archiv*-у, књизи XXIV.) написао је
ово: „У *оном* *спјеву* (у којем су *горњи стихо-*
ви) *protrebljava* *pjesnik*, *govoreći* о *Crnogorcima*.
и *narodno ime srbsko* које — за *čudo* — ни у
једном *predjašnjem* *svom* *spјevu* не *spominje*“
Наведени горе стихови, како их је у својој
расправи „О *срп. имену*“ изнио Др. Ђерић,
јасно сами собом свједоче, да је *Крмпотић* *упо-*
тријебио српско име „govoreći“ о војницима *Вука-*
совићевијем а не о Црногорцима. Хја, али шо-
винистичка тенденција не зна него да даде
неистину под истину!

16 Грбић: Карл. Влад. III., 204.

језик нема члана (као талијански).¹⁷ Ово Љуштиново „обшче“ треба разумјети онако, како је и он сам разумијевао. Илирскијем називали су наш језик они, који су створили и илирску дворску канцеларију,¹⁸ који надјеше народу нашем са својијех разлога то име, али је народ сам себе — *обшче* — називао Србином, свој језик српскијем. *Илирически*, каже Љуштина, како га назива туђин званично и незванично, *или обшче названи*, од народа самога, *српски језик*. Љуштина Лицанин свједочи, да је народ српски у Лици у његово вријеме називао свој језик српскијем.

На задњијем корицама с нутрашње стране једног примијерка Рајићева „Цвјетника“¹⁹ нашао сам написане ове стихове:

Добра твоја надежда,
благословен начаток,
Свјетла труда одежа
Зјелоплоден свершеток.
Дрјакље лета освјашчена,
Старост многочестна,

17 Ђерић: О срп. им., 30.

18 Slovenski svet, 96.

19 Књига је у поца Мане Дошма у Почитељу

В нихже јест обрјашчена
Корист нам неисчетна,
Вјенче рода, *Сербска* славо!
бесмртно'е имја твоје
О Раичу! свјата главо!
И птичица славуј поје.

Стихове ове је „Сочинил Дошеновић Јован“ под каменијем Велебитом, в Почитеље 1806.“ Тад му је било 25 година (рођен је 1781. у Почитељу). Године 1809. издао је у Будиму „Лирическа пјенија и јешче друга за увеселеније сад најпре на *Сербски* . . . “ Исте године изда у Будиму „Численица или наука рачуна“, за коју каже, да је „од иностраних језика на *Сербски* сабрана“ ²⁰ Тај знаме-

20 Горње стихове ја сам год. 1889. изнио у бр. 33. загребског листа „Србобран“-а у XVIII. чланку „Прилика и неприлика“, тамо сам и више коју казао о Јовану Атанасијеву Дошеновићу. О њему пише Новаковић у својој Историји Књижевности (2-го издање, 210.): „Први је, који је био познат са странском савременом појесијом Јован Ат. Дошеновић Личанин, који се учио у Падови. Њему је позната била странска појетска књижевност, стихови су му лаки и мелодични, у колико му је језик чист . . . “Осим књиге „Лирическа пјенија“ и „Численице“ у Новаковићевој библиографији спомиње се и „Участије радостеј из должнија љубви г. Мојсеју Миоковићу Еписк. Карлштад. от страни Клира Личкаго“, Венеција

нити Србин. Личанин језик свој машерински назива српскијем, он се заноси за Рајићем, назива га „вијенцем рода“ свога и „српском славом“.

Све ово до сад приведено обара Лонашићево тврђење и доказује, да се је наш народ од почетка насеља у Хрвацкој називао Србином; да су га и државне власти знале као Србина и овда онда називале га правијем пменом; да су га туђинци знали као Србина и називали га тако; исти великодостојници римокатоличке цркве, и ако се стараху да Православље затару, називаху ипак наш народ „без разлике вјере“ српскијем именом; римокатолик свештеник—Личанин—себе и своје другове ратне „без разлике вјере“ назива Србима; ти Срби у Хрвацкој српски су писали, језик свој називали су српскијем. А то све у времену много ранијем, него ли су дани владике Мушицког.

К свему овоме, што је познато до

1807.; а *хрвацка* (М. Н. Е.) осјечка Енциклопедија зна и за његов „Азбукопротрес“ (Будим 1809.) ако јој можемо вјеровати, јер неистинито за њега пише, да је био „župnik“ у Лици (208—309).

сад на књизи српској и несрпској, ја ћу изнијети неколико до сад необјелодањенијех докумената, који сами собом обрају свачије тврђење, као да би Српство настало у „горњој Хрвацкој“ с Мушицкијем и Вуком, или послѣје Карађорђева и Милошева устанка.

Под руком ми је *рачун* срп. прав, црквене општине у Сењу из године 1794. На прва два листа рачун је писан грчки, на друга два пријевод је - латиницом.²¹ Под грчким потписан је својеручно латиницом тутор Атанасио Костантино и ћирилицом својеручно тутор Стефан Сорковић. Под пријеводом оба су татора потписана латиницом. Латиница је, колико разабрати могу, од руке поменутог Грка Костантина, који ето ћирилице није знао. Превађач под пријеводом овако од ријечи до ријечи пише латиницом: „Prevedeno je od Greceskoga na Serbsko od slova do slova“. Ево, тутори сењске прав. српске цркве године 1794. *знаду*, да се *језик*, на који они с грчког преведоше поменути *рачуни*, назива *српски*, *према* латиницом

21 У списима прав. срп. цркв. општ. у Сењу.

пишу и — потписују. Године 1794. у Приморју „горње Хрватке“ знало се је, да *писмена не дају име језику.* А то нам не казује који спекулант — учењак, него обични људи, који се бавише скромнијем својијем трговачкијем послом, а не историјом, етнографијом, филологијом. Тијем је драгоцјеније за нас то њихово свједочанство. И ко ће њима порећи, да не знадоше правог имена језику, којијем говорише они и њихови другови у црквеној општини !?

У Сењу ћемо наћи још драгоцјенијех докумената, који сви скупа говоре о српском имену на обалама хрватског Приморја. Него ни сама континентална Лика није без таквијех писанијех докумената. Ево их неколика:

„Како год что во общче заради нашего благочестија недораслих дјетеј наук, тако и за содержаније наших Славено-сербских школ да би по примјеру прочих народов что либо и ми процвјети могли . . . “ почиње писмо лички прото Јован Милојевић свештенству личком 9. марта 1805. Из тог писма сазнајемо, да је прав. српско личко свештенство имало

састанак у Почитељу 20. августа 1804. „в призрениј установленија школи“, као и то, да је та школа отворена у Врепцу марта 1805. — „во Вребцје школа јешче 5-ти сего (марта 1805.) начало своје воспријала јест“. ²² — Владика Видак 14. фебруара 1805. потврђује „условије“, по којем лички свештеници „по њечто на содержаније Славено-сербскија во Вребцје завестисја имушчија школи прилагати објешчаша . . . со похвалоју“. ²³

„Совјешчаније наше в призрениј в Медцје завестисја имушчија Славено-сербскија школи“ почиње друго једно писмо истог протe истом свештенству 9. јула 1806. године. ²⁴ Епархијска конзисторија плашчанска 11. Јуна 1806. пише проти Јовану врло ласкаво писмо: „Не токмо да условије подручнаго вам свјашченства, в призрениј славено - сербски-

²² Циркуларни протокол парохіје Широко-куљске 1. (год. 1797.—1816.), стр: 130. и 131. редни број писма 87. (У свакој парохіји овакови су „указни“, како су се звали некад, протоколи, и у свакоме морају бити све наредбе духовне власти. Редни број слагаће се у свијем протоколима личног протопопијата, стране зависе од крупињег или ситнијег рукописа).

²³ Исти црк. прот., 131, бр. 88.

²⁴ Исти, 151. бр. 102.

ја в Медцје вовестисја имушчија школи
сотвореноје и от страни вашеја под 25-
ти маја т. л. сјемо сообшченое, с немалоју
радостију и веселијем отсјуду одобряје-
тсја, и капелан вребачки јереј Илија Ми-
лојевић, по желанију вашему и подручна-
го вам свјашченства, за учитеља предна-
веденија школи, на конец сјемо предло-
жени, подтверждајетеја; но јешче к тому
Епархијални сеј Консисторијум, прија-
тноју должностију објазана себе бити
почитајет, богоугодноје и достохвалноје
на немалоју *драгаго рода својею* ползу по-
собствујушче најмјереније ваше и подру-
чнаго вам свјашченства похвалити, вам
же, да о точном настављенију принадлежа-
шчија јуности тшчательно бдити постарја-
јетесја, и реченоје ревнителноје свјашчен-
ство ваше сицевој, и сеј подобној, о бла-
гоображенију *рода својею*, ревности поопи-
чрити не пропустите препоручити“ 25

„Все из богољубија својевољно уста-
новисмо, да за содержаније Славево - серб-
скија в Медцје воведенија школи, јуже
јешче у октомвру л. т. началасја, и 20
дјетеј собраних имјејет, кажди парох про-

топресвитерата сего на љето 5. фор, а капелан 2 фор. отдававати хошчет...“, ²⁶ пише прото Јован свом свештенству 11. децембра 1807. године.

Српско свештенство у Лици својим радом око отварања српскијех двију школа на самом почетку XIX. вијека, свједочи, да је српско име било тад живо у народу нашем овуда. Такав прото, као што бијаше Јован Милојевић, и таково родољубиво и пожртвовно свештенство за српску просвјету „драгога рода својега“, не заслужују, да им се јавно изрече пријекор: е су своје извјештаје слали конзисторији латиницом и ћирилицу називали „vlaškim pismom“. Да на овој страни „горње Хрвацке“ не бијаше таког српског свештеника, свједочи и ова рукописна књига, у којој су ови податци, јер је писана крпком руком српског православног свештеника а лијепом и разговјетном — српском ћирилицом.

Хрвацки писац кад је већ хтјео да окривљује владика једнога, као пропагатора српског имена по „горњој Хрвацкој“, није требао за то устављати се на Му-

26). Исти, 165. бр. 115.

Лопатицком. Владика Видак (горњо-карловачки 1801.—1806.) био му је згоднији за окривљивање. Та он је много раније стао увађати „*reforme u crkvi i školi*“! Године 1804. отвара он (у Плашком) Славено-сербску школу, а у својијем посланицима свештенству и народу пише обично: *Србин, српски народ, српски род*,²⁷ а у једној (17 новембра 1805.) уздиже вијерност „*славнога српскога народа*“ владичанства свог.²⁸ Већ године 1805. (4. јануара) налаже он своме свештенству, да сваки окуп око себе по десетро дјеце, да их спрема у читању и појању. Заводи у Владичанству свом тако свуда, ето, мале српске школе, јер му је познато, да Славено-српских (већих) школа не може бити ван у сваком протопопијату по једна, највише двије.²⁹ По раду, којег нам је оставио на хартији, ово је био енергичан владика и велики усталац, да крене напријед живот народа и цркве. И ја не могу вјеровати, да је тај рад његов био Лопатићу непознат. Већ саме оне Лопати-

27 Грбић: Карл. Влад. III.; 247. — Спом. Цир. прот. 140, 141, бр. 96.

28 Спом. цир. прот. 142, бр. 96.

29 Исти. 132. бр. 89.

шићеве ријечи, како је „ćirilica bila prije Mušickoga u Hrvatskoj tako zaboravljena, da su isti prote svoje izvješćaje podnosili konsistoriju latinicom“, дају ми повода да кажем, е је овај хрвацки писац морао знати и за Видаков рад као и за Мушицкијев. О ћирилици готово то исто од ријечи до ријечи каже и Видак у поменутом већ писму на свештенство од 4. јануара 1805. Он ту константује, како језик наш и књижевност наша се „у овој епархији *ишово коначноме иаду клони . . .* већ и по томе је дотле дошло, да већи дио свештенства не писменима свога материњег језика, него латинским или како овдје зову хрватским, друг другу писати, а осим тога и *самоме овоме час-консисшоријуму своје извјештаје шијем хрватскијем писменима . . . подносити не сти-ди се*“.³⁰ Онај навод Лопашећев потврђујем ја ријечима Видаковијем, и доводим их у везу, да је Лопашећ знао за ове ријечи Видакове, а за што их није у поткрјепу свог тврђења навео, не марим испитивати, осим што и опет нагласујем,

³⁰ Исти, 133. бр. 89. — Грбић: Карл. Влад. III. 245, 246.

да је остао хрвацки писац дужан нам документирање у својој књизи своје тврдње — о постанку Српства у „горњој Хрвацкој“.

Па ако је Лопашић знао за Видаков рад, као што ја вјерујем да јест, за што њега не окриви као пропагатора српског имена? Види се, да је њему самом, хрвацком томе писцу, и сувише смиона тврдња, да један владика подигне читав један народ, који бројем иде у — стотине хиљада. И кратко вријеме боравка Видакова у горњој Хрвацкој одвраћати га мораше од тога. Лопашић је видео око себе српски народ, па је по ономе дисању писменог друштва хрвацкога избацити морао пред нас много јачу пропаганду „medju pravoslavnicima“, него ли је један владика. И за то му је крив Мушицки, јер бијаше не само владика, него и српски пјесник, а његов друг је један Вук Караџић са својим огромним радом, савременици су њихови и Караџић и Милош са величанственом њиховом борбом за слободу једног дијела српског народа. Тако јаке моменте морао је замислити хрвацки писац да дигне срп-

ски народ, којег је он видео пуну — горњу Хрвацку“ у своје дане. Нема сумње, богме, да су Мушицки и Вук и оба српска устанка знатно утицали на јачање и буђење српске свијести међу српскијем народом „горње Хрвацке“, као што нема сумње, да је туда српска свијест малаксавала и прије Мушицкога, и да без буђења била би и малаксала. Али то још није доказ, да овај народ није донио сам собом свог народног српског имена. Ко зна, по ономе, што је на књизи, прошлост српског народа у „горњој Хрвацкој“, томе није никакво чудо, што је ћирилица почела заборављати се, него се је чудити, како се није потпуно и заборавила. Владика Видак добивао је у клирикалну школу „в чтениј и писаниј матерњаго језика неискусних јунош“, ³¹ а владика Димовић (горњо-карловачки 1786.—1796.) тужи се митрополиту Путнику „да има доста свештеника и прота, који не умију писати“, ³² што је све не само пошљедица укидања српскијех школа иза владике

31 Спом. црк. прот. 137., бр. 93.

32 Грбић: Карл. Влад. III. 228.

Јакшића, него и неучење ћирилице у њемачкијем школама. Због тога и видимо енергичног Видака и усталачко лично српско свештенство на озбиљну раду, да српском школом подигну — српску писменост, која је пала била. Њемачке школе нијесу његовале ћирилице као и ни једног обилежја српскога народа; дошао је, ено, био земан, да не имаде ко за пијевницу стати, да ни свештеник српски, — не умједе *супски писаши*! Тешки дани, за иста, у животу српског народа горње Хрвацке, али ипак без доказа, *којег нам оста дужан хрвацки писац*, не можемо вјеровати, да је било икад Србина свештеника — проте, који би ћирилицу назвао „*vlaškim pismom*“. Да боме, да ни такав српски свештеник не би могао користити школи, која не воли српског имена у „горњој Хрвацкој“, него би само потврдио, да је у њему замрла са свијем свијест српска и као човјеку и као свештенику.

Да су Срби писали свој језик ћирилицом (осим ријеткијех изузетака, које несрпска школа тако спреми) дјетињарија је и доказивати, као што је дјетињарија

и тврдити, да писмо — даје име језику. Али да је морало бити Срба, па тако и српскијех свештеника, који не знадоше ћирилице, него свој материњи језик писаше латиницом, није чудо никакво — ко зна оне дане прошлости наше. Него би било од интереса, кад би било на расположењу грађе, пратити у тој прошлости напредовање у српском народу горње Хрвацке имена хрвацког за језик српски, као и имена хрвацког за народ српски. Тај факт створио се пред нама: српски језик називају хрвацкијем, српски народ хрвацкијем. Али тај факат није од једном настао, није од увијек, јер се је знало некад, што је српско а што је хрвацко. Шовинизму хрвацком тај факат је послужио, да хрвацтво гледа и ондје, гдје га није. И Даничић је стао пред тијем фактом као да је од увијек, као да друкчије није могло ни бити, него оно његово: или српско или хрвацко, па да не знаш ни како ти је име. А није тако. Српски је народ себе знао и звао на овој страни Србином а не Хрватом, писао је српски а не хрвацки, говорио је српски а не хрвацки. И настаје вријеме, кад

Србин у историској прошлости претрпије — пораз. Пратити тај пораз, значи знати сву прошлост овог српског народа. Ја се тога питања дотичем овдје нужгредно, јер за његово ријешење нужна је обила-тија грађа, него ли ја с њоме располажем. Владика Видак нам казује, да у његово вријеме (год. 1805.) латиницу називаху хрвацкијем писмом.³³ Често спомињани прото Милојевић у једном свом писму на свештенство лично иште, да му се „мње-нија“ сеоскијех старјешина о њемачкој школи пошаљу по „формулару слитерами хорватским“.³⁴ То је било год. 1808. Та два податка свеједоче да већ почетак XIX. вијека латиницу на овој страни знаде као — хрвацко писмо. На против, под крај XVIII. вијека Срби православни у Сењу знаду још, да се српски језик може писати и латиницом; а још прије римокатолички свештеник Личанин, Јосип Крмпотић, знаде, да римокатоличка вјера није скинула и његовијех ратнијех дру-гова српског имена. Њемачка школа за-твориала је врата и ћирилици и — срп-

³³ Види спријед страну 23.

³⁴ Спом. цирк. прот, 182., бр. 126.

ском језику, она његује готицу с њемачкијем језиком и латиницу с хрватскијем језиком! Готица — њемачко писмо, латиница — хрвацко писмо; готицом штампана књига — њемачка, латиницом — хрвацка. С језика српскога, који је штампан латиницом, тијем хрвацкијем писменима, и назван језиком хрвацкијем, прелазило је хрвацко име и на српски народ. Сва сила српскога народа, који је оставио вјеру православну и примио римокатолицизам, врло је лако примила хрвацко име и за језик свој материњи и за име народно. Вијек XIX. биће да је главни виновник пред нашијем судом, што је хрвацко име зашло у српски народ и за језик српски и за име народно, зашло више, него ли се замишљети може. А у том вијеку као да пресудну одиграше Французи на штету српску. По писању хрвацких писаца, Французи за своје кратке владе у горњој Хрвацкој полагали су у борби својој са Австријом много на Хрвате, те је разумљиво, да им погодују што се више могло. „U krajini hrvatskoj već davna nije bilo ime hrvatsko tako čuveno kao pod Francezima“—признаје сам хр-

вацки писац, па каже даље, да су, „*po višjoj zarovjedi*“ крајишке пуковније прозване мјесто илирским хрвацкијем (*regiments Croates*).³⁵ Да је дуље *такова* Француска влада остала на овијем странама, истина, не би српског имена нестало, али би још више хрвацко име завладало међу Србима у „горњој Хрвацкој“. Те ако је за австријске управе прије Француза морало и могло бити српског свештеника, који није знао писати ћирилицом, за Француске је управе сједио на столици Јакшићевој човјек, коме лако могаше поднијети, да помаже похрваћивање свога српскога народа. Једну своју посланилу почима овако: „*Мојсеј*, Божијеју милостију православној Епископ карловачки итд. г. г. официром и солдатом храбрим јунаком *хорватским* итд.“³⁶ Тај човјек је знао какав

35). R. Lorašić: Karlovac 90. и 91.

36). Спом. цирк. прот., 271., бр. 172. У тој истој посланици, од 28 јуна 1812. владика Мијоковић између осталог вели, да „регуламент солдачки ништа друго није него изјаснење Божије воље“. То је онај владика, који је год. 1818, на позив загребског „генера-команде“ дао превести синодални катихизис на „хрватски језик“ т. ј. латиницом, па да га иста генерал-команда штампа о свом трошку и раздијели српској дјечи у њемачкијем школама.

вјетар дува код француске управе, његово владичанство је у француској хрвацкој регименти, па и он жури са посланицом „јунаком и витезовом хорватским“. Па и тај, ето, човјек, како је познат био, да је врло лако окретао кабаницу по вјетру, не можемо рећи, да је под онијем „јунаком и витезовом хорватским“ разумијевао хрвацки народ а паству своју. Оста-вио нам је и за то доказа. У посланици својој 15. октобра 1821. загријева народ владичанства свога за „богословску шко-лу“ у Плашком, па ту се читају и ове реченице: „Кад би сам мислити могао, да има који Србин Богохраниме Епархије моје, који би се о пелзи и потреби Бого-словске школе сумњао итд.“, па рачуна на материјалну потпору народа за школу, коју потпору ако добије, вели „савршено надати се могу бити ће на скоро *дика и слава славнога српскога рода и хорватске крајине*. При овом дјелу — наставља да-

Митрополит Стратимировић спријечио је сво-јом епегријом ту бруку (Грбић: Карл. Влад. III., 333 и 334.): И тај човјек за вријеме франуске управе био је самосталан на челу цркве срп-ске као „Православни Епископ Милитарне и Цивилне Кроације“ (Сп цирк. прот. 277, бр 177

ље — не ради се за љето за два, него
ако Бог свеблаг и труде наше блвгослови,
за цијело пошомство, док је год имена и на-
рода српскога.“ Даље вели: „Би ли, дакле,
могао који Србин христијанином назвати
се, који не би и по смрти себи свијеће
кроз ово ужегао . . . , вели наша српска
пословица: ако нећемо никад ништа по-
чети ништа нећемо ни имати . . . “ 37

Мијоковић је непосредни предшас-
ник Мушицкијев. Остављам митроносне и
свештене свједоке српског имена у „гор-
њој Хрвацкој“, дај да видимо, каквијем
духом дише српски трговац у каменом
Сењу, негдашњем гнијезду ускочкоме.

При руци ми је позив³⁸ „общества“
сењскога из године 1807. за купљење
прилога, да могу „близу цркве један дом
од другог закона, ако возмoжни буду, од
себе не пропустити“. Ево тога позива, у
којем подвлачим нека мјеста:

„Возлюблена братио во Христје рода
српскога, здравствуите о Господје!

От толико лета запуштени и разо-

37. Цирк. Прот. парох. Широко-куљске П. (од
год. 1716.— 1830.), 53.—56., бр. 51.

38 У списима срп. пр. цркв. општ. у Сењу.

рени храм нашего восточнаго исповедания во граду всему долу показанаго, кои каже се о(д) другаго закона люди, да е пређе била у нашему восточному исповеданију, и био ест храм святаго Иована, кои и данас зову црква светаго Ивана. *Ми овде посве малена числа от рода србскаго* наодимо се. Али ипак гледајући о(д) толиког дугог времена свнатују матер црков нашу у такому станежу, да су у нонизи животину клали и продавали, ми гледајући таково стане, непрестано о(д) срца уздисали, али помоћи ние било до овога времена, коие благодаримо всевишнему Творцу, да утиеха такова збила се, да не до тога дошло, на лицитиране изишло. И ми како епитропи свята матери *со овдашним обществом рода србскаго*, колико више мого од нашега малога имутка, по возможности ни едан ние одступно, него со усрдием дарово на ови о(д) толико лета порушени храм данас *опет код рода србскаго*, со изволением Божиим у руке дошо, за кога исмо дали форинти 3053 са строшком. Ако благост

божна дозволи, будет скоро обновити се. Него поште иедина препона наоди се, да код сего храма свиатаго близу цркве иедан дом од другога закона, ако возможны будемо, од себе не пропустити, коие намерение имамо, шта су нам наипотребниа, дом за свештеника, и к тому за воспитание диеце нашего христоименитаго рода, у состоане науки произвести, коие познато нест, да у целому регементу школа од *нашега пезика* не наоди се. Али ми данас таковаго намерения возможны писмо учинити. За то *приодимо брашнам од рода србскаго* милостиво просити во общте да би нами возпомошествовали по возможности, да би таковое вознамереное диело науки произвести могли. Ако ми вами возблагодарити не будемо, то всевишњи Творац ваш сторицају взаим воздати хошчет, да учинимо по возможности по реченому Причти главы 3 стих 9. говори: чти Гда о(д) твои праведних трудов, и началствуи нему од твоих плодов правди, в коиеи милости зауфани иесмо да нас презрети не будут нашего сего прошения.

Од общества нашего у *Сеньу* на 29.

Марца лета 1807. (Печат округао у грчком језику с годином 1790. са сликом успенија пресв. Богородице). Всех благ желателие, Иованн Теодоровић епитроп црковни со свјем братством“.³⁹

Под овијем пише, да су на другом листу они, који „од нашег малог гори реченога общества будут что коп по возможности“ приложити. Згријешо бих, чини ми се, кад не би изнио имена врснијех тијех приложника са њиховијем прилозима, и ако не спада то у ову расправицу. Ово су: Стефан Сорковић 500 фор, Димитрије Ристивојевић 500 фор., Сава Скенчић 250 фор., Теодор Милеуснић 250 фор., Јово Теодоровић 200 фор., Стефан Рашевић 150 фор., Стефан Ризнић 150 фор., Драго Теодоровић 50 фор., Георгије и Петар Теодоровић 100 фор., Браћа Ђирковићи Јово и Димитрије 50 фор., Никола Паликућа и Стеван 15 фор., Томо Милиновић 20 фор., Simon Ralovich 5. фор., Јован Борота 5. фор.,

39 Хтјео сам вијерно пренијети са свијем грешкама језика и правописа сав *позив*, али наша још млада штампарија нема довољно црквено-словенске ћирилице.

Никола Селаковић 20 фор. — Првијех седам потписала је иста рука, која је и сав *позив* писала (али то не значи, да су били неписмени) а остали се својеручно потписаше. *Позив* и потписи ћирилицом су, осим једнога потписа, који је латиницом. *Позив* је писан крупнијем словима, крепком руком, разговијетно. Подвученијем рујчима у њему не треба коментара, оне саме собом и говоре и — доказују.

Мане Грбић у својој првој књизи ⁴⁰ о сењској српској црквеној општини износи нам врло мало. Посвећује јој само седамнаест врста. Није имао ваљда података у плашчанској архиви. Ја сам у прилици да тијех података више имадем, по којима би се дала уватити прошлост српске те црквене општине свестраније. Него овдје неке тијех података износим само, као доказ српског имена за оне људе, који сачињаваху ту црквену општину.

Штатут ⁴¹ српске прав. црквене

⁴⁰ Карл. Влад. I., 150 и 151.

⁴¹ У списима срп. прав. цркв. општ. у Сењу.

општине један је на њемачком језику а други на српском. На њемачком стоји записано, да је пријевод с талијанског, којег нема ни међу опћинским црквеним списима сад, а српски је из много каснијег времена (године 1848.). Глава њемачког *штатуша* гласи: Statuten der in der Stadt und Freyhaven Zengg im Jahre 1784 begonnenen Slavisch-serbischen Nation und ihrer nunmehr beabsichtigten Bruderschaft. У српскоме глава је: Правила установљена *народа и братства српског источно-православног вјерозакона* у слободном краљевском граду и слободном пристаништу Сењу. Чланак први њемачког гласи: Alle Individuen der eigentlichen Slavisch-serbischen Nation, welche sich Glaubenslehre und zum Ritus der orientalischen Kirche bekennen, haben den rechtmässigen politich-oekonomischen National-Körper der Bruderschaft auszumachen, und sollen in ein Buch, betitelt die Tabelle der Slavisch-serbischen National-Bruderschaft eingeschrieben werden итд. . . . У Српском тај први чланак гласи: Сва лица *народа својствено српског, исповиједајућа догмаше и закон цркве источно-православне*, разумијеват ће се тијело зако-

ништо народње-грађанско и домоправеће економично братство, која лица буду се записивати у једној књизи названој записник братства *народа српског у Сењу*. итд.

„*Протокол* ⁴² од цркве сењске . . . марца 1. 1790. по нашему“ преведен је с грчког, на крају пријевода пише преводилац: „Ово е копия, што смо преписали с грчкога језика *на српски* из либра (књиге) Косте Поповића итд.“, а преписато маја 8. по нашему лета 1821.“

Сењски ови документи јасно говоре.

И све што до сад изнијесмо доказује, да није Српство у горњој Хрвацкој дјело какве пропаганде. На против, рећи морам другу истину, да је нијекање Српства у Хрвацкој дјело пропаганде, — пропаганде, којој је послужило и перо Радослава Лопашића као и књижевно друштво „Матица Хрвацка“. Хоће ли ко имати смјелости, да тврди, да су један Иштванфије, један Кардинал Колонић, један бискуп и надбискуп Караман, и њима сродни по тежњама и раду, служили у Хрвацкој — пропаганди српској?

⁴² У списима пр. цркв. општ. у Сењу.

Споменићу још једног Несрбина, који је Србе нашао у Лопатићевој „горњој“, Хрвацкој, као за пакост онијем, који их нијечу. Име тога писца — ако га смијем писцем назвати — једва да је икад споменуо иједан српски или хрвацки писац. Тај Несрбин Нијемац је, ја неznam је ли икад ишта више писао осим књижице, коју имадем. Наслова ⁴³ је велика а у свему имаде само 36 страна. Кад је и гдје штампана, на књижици није забиљежено. Тај Нијемац путује г. 1826. преко Граца, Љубљане, Трста, Ријеке, па од туда „über die vortreffliche *Louisen-Bergstrasse* wo auf mehreren Punkten von den Galgen an Ketten aufgehängte *Servianer*-Räuber klappernd dem Reisenden einen graülichen Anblick darbothen“ ⁴⁴ путује у Карловац и даље куд је одумио. Истина. тај странац

43 *Skizzen aus meinem Leben und meinen sämtlichen Reisen nach Italien, Madeira, Brasilien, Portugal, Kroatien, Ungarn, Siebenbürgen, die Wallachay, Moldau, Bukovina dann durch Oberösterreich, Salzburg, Tyrol nach Bayern, die Schweiz, beuden Hessen, Preussen Böhmen, Schlesien und Mähren, zugleich Wegweiser durch diese Länder* итд. итд. F. I. *Frühbeck*.

44. Исти. 13.

налази око Лујзинске цесте Србе на вјешалима год. 1826., ама, кад их је за вјешала било, без сумње их је било и по онијем селима недалеко те цесте, гдје их је и данас живијех. Да је Срба било крај Лујзинске цесте много и много раније, него ли би то хтјео Лопашић, свједочи манастир Гомирје осим свега другог. Калуђери гомирски путују у Русију године 1754. и опет године 1761. У путном листу, којег им издаше руске власти у име царице Јелисавете у Москви 28. фебруара 1854. пише између осталог, како су „носиоци овога листа . . . игуман Теофил и . . . јеромонах Георгије и онда монах Стефан и слуга Јован Врљинић, Србин, . . . отпуштени из наше руске царевине“ ⁴⁵ итд. Године 1761. иде у Русију исти игуман Теофил, јеромонах Спиродон Тркуља, родом из Мекињара, а слуга им је био *Сербенин* (*Natione Serben-set*) Никола Иванов. ⁴⁶

„Горња“ Хрватска под крај XVI. вијека већ је пуна српскога народа, гдје

⁴⁵ Грбић: Карл. Влад. I. 184.

⁴⁶ Исти, 184.

издржава силне нападаје на вјеру православно и на српско име, као и на посјед гдје је населно, да буде „на страшном мјесту“, гдје се ником другом није рачило. Год. 1764. силом крећу Србе од *каролинске цесте* ⁴⁷ са земаља, које они стекоше крви својом у одбијању османске бујице. Гонише Србе и кинише и у XVI. као и у XVII. и XVIII. вијеку (да даље не идемо) и због тога, да направе мјеста „Пемцима, Крањцима, Шгаерцима и бог зна каковим још другим народима“, како писаше патријарх Рајачић (1862) загребском сабору. ⁴⁸ Вијек XIX. изнио је читаву једну школу, која нијече народно име српскоме народу у Хрвацкој. Вриједан ђак те школе бијаше Радослав Лонашић, чије тврђење о постанку српског народа у „Горњој Хрвацкој“, мислим да сам разорио са свијем. Оно, из даљине од куд могао би ми предбацити који Србин: шта то треба? Срби су ту, шта треба доказивати да су ту? Ама ја ћу томе брату рећи: Ми знамо овдје колико је тешко издржавати овакова тврђења

47. Исти 41.

48. Исти. 41

као што је Лопашићево, и велим још: земан је така тврђења озбиљно узимати и с наше стране, па шовинизму, који се завија у историјску науку, свртати рокове — истином.

Најпослије, хрвацки писац доводи ме у неприлику с једном својом ријечи да не знам: да ли је он хтјео знати, да су Срби у горњој Хрвацкој били и именом Срби, па се до Мушицкога похрватили; или је хтјео тврдити, да нијесу били Срби, него их је Мушицки (с Вуком и српскијем устаницима) ишчаурио из Хрвата? За Лопашића не може се рећи, да он није знао значења ријечи *будити*, као што се за Вјекослава Клајића, свеучилишног професора, може казати, да не зна значења ријечи *поборник*.⁴⁹ Лопашић је знао шта значи ријеч *будити*. И он пише, да „Došavši Mušicki u gornju Hrvatsku . . . počeo je *buditi* uspomene

49 V. Klaić: *poviest Bosne*, 75, 106, 219, 228, 245, 251, 289, 307. Он *поборника* пише као *непријатеља* и то *љугог* и *најљубег*. Срамота је учењаку, кад не зна тачно превађати с грчког, али какова је тек срамота учењаку не знати *свога* језика! Наше дијете у основној школи зна у св. Ђурђу *цареј поборника*!

srbske crkve“ итд. Ако је народ у горњој Хрвацкој *заборавио* био да је Србин и син српске цркве до Мушицког, само је тад могао Мушицки *будити* успавану на-
родну свијест српску и успомене у срп-
ском народу српске цркве. Али ако народ
горње Хрвацке ни до Мушицког није био
српски народ него хрвацки, онда се у
том народу нема шта српскога будити,
ту се онда једино може наметати хрва-
цком народу српско име — посредством
српске цркве. Ако је Мушицки као горњо-
карловачки владика будио у народу свог
владичанства какве успомене српске, до-
каз би био, да је тај народ и прије Му-
шицког био само српски народ. Тако, ето
и без своје воље, намиче нам се и овај
хрвацки писац као свједок, да је Српство
било и прије Мушицког у горњој Хрвац-
кој, гдје га је Мушицки затекао, да се
тавори и издржава мучну борбу за име
своје. Другијем ријечима, хрвацки писац
као да утврђује, да је до *Мушицкога срп-
ски народ у горњој Хрвацкој био похрваћен*.
Једнијем дијелом то му се мора признати,
али све оно, што сам изнио у овој рас-
прави, да је српско име, и за народ

и за језик његов, дочекало живо још дане владике Мушицкога, побија и мисао да би српски народ овамо био *сав* похрваћен. Истина је, признати се мора, да је српски народ од свог доласка у горњу Хрвацку па не само прије Мушицког, него и после њега, *похрваћен али не похрваћен*. И у тој борби (не истичем *начина* борбе) за одржање имена српскога, као што се из саопштених података јасно види, учествују и друге владике горњо-карловачког владичанства, као и други синови српског овог народа, ништа мање од Мушицкога, чиме ја и не мислим да умањавам заслуге овог митроноса и пјесника „Харфе шишатовачке“. И у тој борби један дио српскога народа, којег није било могуће спасити за Српство ни буђењим „*uspomena srbske crkve*“, јер је већ много раније отргнут од ње, похрваћен је именом, док језик му је остао српски, и ако под именом новијем, именом хрвацкијем; и тај именом похрваћени српски народ а римокатоличке вјере и био је главни пионир хрвацког имена међу осталијем српским народом горње Хрвацке. Ту истину можемо назријети

и по радовима хрвацкијех историчара, кад их без наочара читамо. Та истина није била ни хрвацкоме писцу непозната, од ње га одвратила болест друштва, у којем је живио и радио, па као да је и њему дужност била, да ту истину колико толико затрпа. Само тако могу да разумијем, што му је излетјела из пера она реченица о *буђењу* успомена српске цркве у горњој Хрвацкој, док марљиво свуда у својим радовима истиче: да овамо нијесу Срби, него Хрвати, па прије и Власи него Срби, а у тој прошлости, о којој овдје и ријеч је.

Овдје би могао да свршим. Него чини ми се згоднијем, да, као у завршетак саме расправе, изведем против писања хрвацког писца и сам народ овај снески, који не зна „штити ни писати“, а који је потпуно извржен валовима не-српске писмености и просвјете. Шта говори сам тај народ о себи? „Не хтијући подносити тешког јарма турског, многи су се Срби иселили из домовине прађедова својијех на све четири стране свијета. Од тијех је највише прешло у Аустрију на царски позив из Беча. То су били на-

ши стари ође од којих смо ми пошекли".⁵⁰
Причању томе српског сељака из „горње
Хрвацке“ не треба коментара.

Није овај народ до данас сачувао
само јасан спомен на „домовину прађе-
дова својих“, у његовијем устима сачу-
ван је и многи спомен на дапе мучне и
тешке борбе у новој својој домовини.
Један такав спомен износим овдје онако
како га уста народна казују.

Ово је: „У Широку Кулу населили
су се Милеуснићи ка' су протјерани Тур-
ци из Лице. Кад и' се много народило,
Лауд из Бунџа распише им брезиме. Једне
прозове Жужићи, Милосављевићи, Ракићи,
друге Заставниковићи, Ковачи, Оданови-
ћи, друге јопе Кнежевићи, Кораћи, Суџу-
ковићи, Умиљендићи, Гвозденовићи, — и
већ даде им Лауд данашња брезимена,
и да се нико више не зове Милеуснић. Кад
било ићи у Талију, куда ли на војску, у
„наштук“, метнуло људе у „глиду“, па
овицир ће да прозива једног по једног

50. прича стари Илија Тртица из Црне Власти
М. Б. Кордунашу. Види: календар *Србобран*
1903., стр. 33.

кога ће већ оправити на војску. Дође ред и на неког што му од Лауда остало брезиме Гвозденовић. „Јандрија Гвозденовић!“ прозива овицир. Нико се не озивље. „Јандрија Гвозденовић!“ овицир ће јоне, и јоне нико се не озивље. Овицир ће пред „глиду“, па пред Јандрију и онако ће овицирски затаврити на њ: зашто се не озивље? А Јандрија ће овициру: „Нпјесам ја Гвозденовић, ја сам Милеуснић!“ Е, није шала овициру рећи онако из „глиде“. Али је то и био Јандрија брајне, а није бадаве носпо брезиме Гвозденовић! Мој ти овицир плану намаче канурала, подмаче клупу, па с Јандријом на клупу. Приши му дваес' и пет ка одну. Јандрија с клупе па у „глиду“, а овицир прозвајоне: „Јандрије Гвозденовић!“ Јандрија ни увом. Овицир зацјенио, зацрљенио ка варен рак, па јоне на клупу и отпара му вршкије' јоне дваес' и пет. Тукло се то онда да Бог сачува, месарило, па то ти. Је ли мука јест, ама је и Јандрија за Јандрију. Он с клупе па у „глиду“. Закрвавио очима зажартио чо'ек у образу, е само што није прекинио и плануо на зло своје, ма и још

чије. Овицир од љутине шкрипи зубима гризе брке, ушета се горе-доље испред „глиде“. На једном ће стати пред Јандрију и запитаће га мало мекше: за што неће да се озове? Видио овицир, да би Јандрија трећом могао и не лећи на клупу, па ко зна, шта би се могло и излећи из тога! Јандрија ће овако љут овициру: „Јеси чуо, господине! Месарио ме не месарио, ја нијесам Гвоздановић, ја сам Милеуснић! Није моје племе објешењачко, већ пошашено и јуначко! Твоја је власт, не могу ти закраштити, да ме зовеш како 'оћеш, ама, док је мени на рамену главе, вала ћу се зваши и озиваши онако, како су и стари моји!“ Овицир отпуну два три пут и остави Јандрију с миром, па прозиваше људе даље. И тако тај Јандрија не ће свог безимена мијењати, па тако је и данас Милеуснића у Кули, и некијем од њи и данас кажу Гвозденовићи, али су на нисму вавијек Милеуснићи“.

То је, ето, народно казивање, у којем ћеш као у огледалу сагледати тешку прошлост српског народа у овијем крајевима. Што би „плахо и лакомо“, што се је повило под бременом тешкијех неку-

шења, а у кога бијаше зора и мушке одважности, тај је, ма и сакат, дотрајао до данашњега дана као — Србин.

Колико је ово казивање народно истинито, да покушам доказати, чиме у овај мах могу.

Кнез Вук Милеуснић долази год. 1690. у Широку Кулу са 40 породица православнијех Срба и земљу заузима на уговор.⁵¹ Год. 1746. — 1756. Лаудон је у Лици, и ако је он „расписивао“ племе Милеуснића, могао је то само у тијем годинама. Ја би рекао да је морао бити крупнији разлог томе „расписивању“ него ли то, што се је Милеуснића „много народило“, јер то је никакав разлог за *уништење цијелог једног племена*. У томе нас поткријепљује и онаки протест Јандријин Осим тога народ у Широкој Кули прича из тог времена истог неке догађаје, које није могуће не доводити у свезу са „расписом“ племена Милеуснића. Данашњи Кнежевићи (а некадашњи Милеуснићи), из заселка широко-куљског Вукаве, причају, да је била њихова зем-

51. R. Lopašić: Spomenici Hrvatske krajine II., 415

ља, на којој су данас римокатолици Орешковићи. Ти су Орешковићи по сред Ш. Куле, земљиште је најбоље им у свем селу, а под Вукавом Кнежевићи мораше имати грдне муке, док направеше по сред грича нешто оранице. Међу самијем тијем Орешковићима слушао сам, да су њихове куће на некадашњем земљишту неког „дјака“ Пантелића (које презиме биће да је био само надимак, јер у матицама нема Пантелића), па кад остала удовица иза тога „дјака“ (а „дјак“ је црквени појац), неки Грубе Орешковић преваром препише то земљиште на се. Ишла удовица „чак у Карловац правце тражити, ма бадаве“ казују. Народ приповиједа, да је тај исти Грубе Орешковић помагао Лаудону „расписивати“ Милеусниће. Како из свега закључити могу, радило се је о насељавању римокатолика у Широку Кулу а на посјед Милеуснића. То је тај крупнији разлог, због чега је требало уништити племе Милеуснића („и већ нико да се не зове Милеуснић“), тијем да престане важити и уговор тога племена, снагом којег је било земљиште његово. —

Да је било насилног одузимања земљишта у Лици, није моје пуко нагађање. Туже се Личани год. 1709. на коморског управитеља, да им чини „велике неправде“ и „к тому, што је теже и супрот свим законом отимље по својој вољи једному земље тер даје другому, и назопет од овога их узме и третому их да, те им је дошло да скину са себе таку управу „готови прво у Турке али под Латине поскакати.“⁵² Ту тужбу потписује и кнез Богдан (Милеуснић) од Широке Куле. Године 1712. у Лици је повјеренство које ће „земље раздијелити међу житеље с обзиром на њихове војне службе и број обитељских чланова“.⁵³ А то је и опет отмица земље од једнога, којег хоћеш и давање другоме, којему хоћеш. Да је то истина била, казује нам и хрвацки писац на истом мјесту, јер да је то „био мучан посао, а тешко је било одузимати земље што их већ поједина села и обите

⁵² R. Lopašić: Dva hrvatska junaka, Zagreb 1888., стр: 96. и 97.

⁵³ Исти, 99.

љи у власти имаху.⁵⁴ За исто доба то, казује нам и један српски писац, како је Марко Месић у Лици по вољи својој одузимао боље земље Србима и давао их Несрбима.⁵⁵ (Месић је био у повјеренству, којегга спомињемо горе год. 1712.) С годином 1746. и принц је Хилдбургсхаузен са својом организацијом (или реорганизацијом) Крајине и на овој страни, те и он веже земљиште за војничку службу, што и опет није ништа друго, него отмица земље „законом“ у руци, а пружено широко поље злоупотребама и неправдама, чему је само могао да буде извржен Србин — у оно вријеме вјерске и народносне нетрпељивости, познато нам у неколико и на књизи. За то вријеме вежу и уста народна „распис“ племена Милеусића у Широкој Кули, јер са Хилдбургсхаузенем долази и Лаудон на ове стране. И нема сумње, Милеусићи и овог пута живо бране своје право, као што га је бранио год. 1709. и кнез Богдан

⁵⁴ Исти, 99.

⁵⁵ Грбић: Карл. Влад. I. 248.

И то живо и упорно опирање власти, какова је била крајишка, и навлачи „распис“ на племе Милеуснића, што је значило: уништење презимена. — Матице прав. српске парохије ширококуљске, које почињу е год. 1788. пуне су већ „Лаудовијех брезимена“: Ракић, Дмитровић, Суџуковћ, Одановић, Милисављевић, Зечевћ, Заставниковић, Ловрић, Ковач, Кораћ, Умиљендић, Чубрић, Кнежевћ, Радмановић, Човић, Жужић, Јоветић, Гвозденовић, која пошљедња два данас су надимци неколикијех кућа Милеуснића. По томе: сви задржаше „Лаудова брезимена“, само Јоветићи и Гвозденовићи окренуше се опет звати Милеуснићи. Причају сви, да су прије се звали Милеуснићи а године још 1821. у матицу умрлијех забиљежен је један под оба „брезимена“ овако: „Симеон Ловрић илти Милеуснић.“ Парох широко-куљски Симеон Милеуснић (умро врло стар год. 1816.) потписивао се је некад Милеуснић, некад Жужић. У устима народнијем и данас је познат под именом пош „Џуџа“, што је данашње на писму племе Жужића. И сва племена, ко-

ја бијаху некад Милеуснићи, славе једно крсно име—св. Николу. Гвозденовића као „брезимена“ у матицама не стаје с годином 1827. Које је године догодио се онај Јандријин протест, да прими 50 батина за то, што се је поносио својим племенскијем именом, ја могу само нагађати. Јандрија, за којег привезују тај протест, умро је 20. фебруара 1824. године — као Милеуснић.

Историјска критика да има прибрана оваковог народног казивања, не би га одбацила, него би га пречистила, и тад би дивно стајала таква збирка народног казивања уза писане споменике из прошлости српске. Поузданије би историчар оцјењивао многе догађаје и освјетљавао оне дане прошлости наше, за које ма због каквог узрока — нема довољно писанијех података.

* * *

Хтјео сам да докажем, да је Српство у „горњој Хрвацкој“ много ранијег датума, него што су времена рада Мушицког и Вука, Карађорђа и Милоша,

Изнио сам оне документе — отприје зна-
не и до сад незнате на књизи српској,
у којима само српско име најјасније
доказује давнији настанак Српства у
„горњој Хрвацкој“, него ли би то хтјео,
својом, ничим не поткријепљеном, тврд-
њом, Р. Лопатић.

